

శ్రీరస్తు.

నానారాజన్యచరిత్రము.

ఇది

మచిలీపట్టణస్థ నోబిల్ కళాశాలాంధ్రోపాధ్యాయులును,
చంద్రకాంత, జపానీయము, మాగ్గండ్డేయవిలాసము,
నాసంతిక, ప్రీయదర్శికి, కృష్ణరాయల కొండపీటివిజయము
మున్నగు గ్రంథములకు గర్తలును

వగు

శ్రీరామ్ వీరబ్రహ్మము గారిచే

రచియింపబడి

శ్రీ వేంకటగిరి సంస్థానాధీశ్వరు లగు

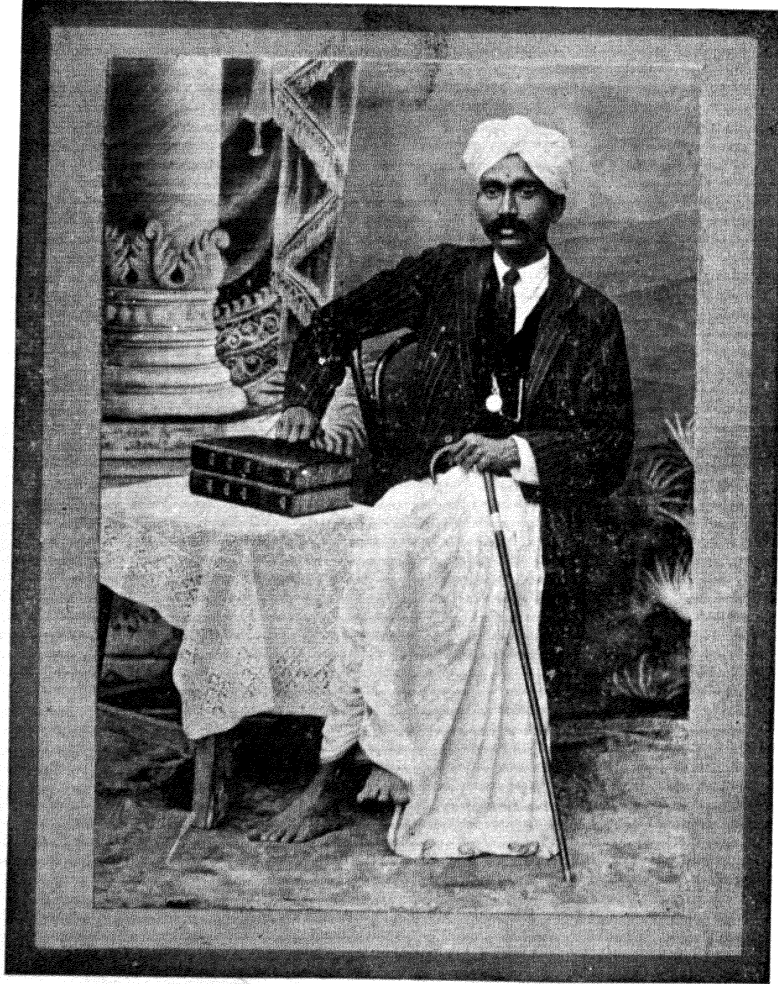
శ్రీ రాజా వెంకటేశి గోవిందకృష్ణయాచార్య బహదరువారి
యంకితమునఁ

బ్రకటింపబడియె.

1918.

[Copy right reserved.]

[PRICE Rs. 3

గ్రంథకర్త:
శ్రీరామ్ వీరబ్రహ్మము, మచిలీపట్నము.

Nana Rajanya Charitramu

Dedicated

Most Respectfully

To

SRI SRI SRI RAJAH VELUGOTI
GOVINDA KRISHNA YACHENDRA
BAHADAR GARU
RAJAH OF VENKATAGIRI

With Kind Permission

BY

THE AUTHOR.

శ్రీరస్తు.

మందస సంస్థానము.

మందస (గంజాంజిల్లా.)

సీ॥ అతులితైకోపామహాయుద్ధమునఁ దమ
 సర్వస్వ మర్పింపఁ జూటి రెవరు?
 తమతోత్రధర్మబుఁ దలఁచి యాహవభూమి
 కేఁగ నెంతయు నుత్సాహించి రెవరు?
 మేనురాదరమతి ఁ బీదసాదలమొఱల్
 విని వారిఁ దృప్తిఁ గావించు రెవరు?
 ప్రజలహితము దీర్పఁ బ్రభవించినట్టి లో
 కేశుసేవకుల మం ఁ చెంతు రెవరు?

తే॥ గీ॥ రాజమాన్యులు కీర్తివిరాజమాన
 శేముషీధను లెవ రట్టి ఁ శ్రీనివాస
 రాజమణిరాజదేవు శ్రీరమణుఁ జాయు
 రున్నతులఁ గూర్చి రక్షించు ఁ చుండుఁ గాత.

గంజాంజిల్లాయందుఁ గల ప్రాచీనసంస్థానములలో మందస సంస్థాన మొకటి యై యున్నది. ఈ సంస్థానాధిపులు పూర్వకాలంబునఁ బెక్కు యుద్ధభూములయందు జయించి రాజ్యవిస్తీర్ణమును సంపాదించు కొనియుండి విఖ్యాతి గాంచి యుండి నట్లు చరిత్రలవలనఁ దెలియుచున్నది. ప్రస్తుతమందస సంస్థానాధిపు లైన 'నాహెబ్-మేహార్బా'

శ్రీరాజా శ్రీనివాస రాజమణి రాజదేవ్ బహదరుగారు, మందసా, గంజాంజిల్లా.

ఐ-దోస్తా శ్రీరాజా శ్రీనివాసరాజనుణిరాజదేవుగారు విశాల హృదయమును, జనానురాగమును గలవా రయి యభ్యున్నతస్థితి వహించి సర్వజనసమ్మతముగఁ బరిపాలన మొనరించుకొనుచున్నారు. వీరియొడ మండలాధికారులకును, రాజధానిపాలకు లగుప్రభుత్వము వారికిని గౌరవాస్పదమైన సహదేశము గలదు.

ఈరాజన్యలమూలపురుషుఁడు చంద్రవంశములోని యొక గొప్ప క్షత్రియవీరుఁ డగు వామన్సింగు. సూర్యవంశస్థు లనియుఁ జంద్ర వంశస్థు లనియు క్షత్రియులలో గల నీ రెండుతరగతులవారు ఖౌత్రము నందును శౌర్యసాహసాదార్యాదిసుగుణపుంజమునందును సమానులు గనే యుందురు.

ఈవామన్సింగుగారు పెషావరునుండి పదమూఁడవశతాబ్దమునందీ ప్రాంతములకు వచ్చి ప్రఖ్యాతి వహించిరి. నాటనుండియు నీవంశ మువారిచేతనే మందసాసంస్థాన మవిచ్ఛన్నముగఁ బాలింపఁబడు చున్నది. వీరినిగుఱించి ప్రస్తుతరాజావారి కంకిత మీయఁబడిన మత్స్యతప్రియదర్శికాభిఖ్యగ్రంథంబునం దిటుల వర్ణింపఁబడియె—

ఉ॥ శ్రీమదశేషసద్గుణధురీణుఁడు, సర్వస్వపాలపాలనో
ద్దామపరాక్రమాన్వితుఁడు, † ధర్మగుణైకరతుండు, కామినీ
కాముఁడు, దీనపోషకుఁడు, † కామవిరోధిపదార్పకుండు నా
వామనసింహుఁ డొప్పుఁ బరిపంధివితానమదేభసింహుఁ డై॥

చ॥ సమధికధైర్యధుర్యుఁడు పెషావరురాజ్యకనిష్ఠపుత్రకుం
డమితయశస్కరుం డరిభయంకరుఁ డాహవదోహలుండు నై
క్రమమునఁ జేరె నుత్కళ మఖండబలోద్ధతి రాజ్యకాంక్షు నీ
హిమకరవంశవర్ధనుఁ డహీనజయోత్సుకుఁ డై తిరంబుగఁ॥

ప్రస్తుతరాజాగారి ప్రపితామహులగు శ్రీరాజా శ్రీనివాసరాజ మణిరాజదేవుగారు వారి సహజసుగుణసంపదవలనను ధార్మికభావంబు వలనను మిగులఁ బ్రసిద్ధిని వహించి యుండిరి. వీరిదాతృత్వ మసమాన మని వీరిచే నెలకొల్పఁబడిన యగ్రహారములవలనను దేవళములవలనను

జనోపయోగకరము లగు దదితరఘనకార్యములవలనను లోకవిదిత మై యున్నది. వానిలో నొకటి యగు హరిపురమునందలి సత్రము కాశీ రామేశ్వరయాత్రకుల కెంతయో యుపయోగకరముగ నుండె ననుటకు నిదర్శనముగ నున్నది.

ఈరాజాగారు ప్రజారంజకులును రాజోచిత మగు నున్నతా దర్శములు గలవారును నగుటచే వీరియొడఁ బ్రజల కెంతయో విశ్వాస గౌరవాభిప్రాయములు గలవు. అందువలన మండలాధిపతు లగు ముఖ్యాధికారులకు సమస్తవిషయములందును సహకారులు గాఁగలుగు నంతకుశలతయు సామర్థ్యమును గలవారుగ నుండిరి. ఆప్రాంతములందెప్పుడేని యల్లరిమూఁకలవలనఁ గలిగింకఁబడెడి కలవరమును నడచి వేయుటకు వీరు తక్షణమే యాయుధపాణు లగు దమ్మసైనికులఁ బంపి శాంతమును నెలకొల్పుటయు దణుమాత్ర మైనను జాగుసేయక పాటు పడు చుండెడివారు. తిరగబాటుదారులను, బందిపోటుగాండ్రను దొరతనమువారిపక్షమునఁ బట్టుకొని శిక్షించు చుండుటచే మదరాసు దొరతనమువారు శ్రీరాజాగారిని దమరహస్యాలోచనవర్గములోనివారుగ భావించుకొన నగు నంతటి విశ్వాసపాత్రులుగ నుండిరి. ఒకానొకసందర్భము దీసంస్థానప్రాంతమునందు గల యొకజమిందారీలోఁ దిరస్కారములు మున్నగుకలవరములతో నిండి యుండుట దొరతనమువారి విచారణమునకు వచ్చెను. అయినను దా మెవరియం దెక్కుఁడు గౌరవాభిప్రాయము లుంచిరో యట్టి మందసరాజావారు పూచీప పుటచేఁ దా మేమియు జోక్యమును గలిగించుకొనక దొరతనమువారు కుండిరి.

ఈరాజాగారు కవిజనపోషకులును ధర్మసరతులును నై నట్లు పూర్వోక్తప్రియధర్మికయందలి యీదిగువ పద్యము సెప్పు చున్నది.

సీ॥ ఏరాజు ఘనతరో † దారుఁ డై బహుళాగ్ర
హారముల్ స్వీయరాజ్యమున నొసఁగె
ఏరాజు కీర్తివిసారుఁ డై హరికి కో
వెలలు గోపురములు † వెలయఁ జేసె

ఏరాజు మహానుభావుడై హరిపుర

ప్రాంతంబునందు సత్రంబు నుంచె

ఏరాజు దీనమందారుడై వార్షికం

బు లొనర్చి బుధకోటి నలరఁ జేసె

వేగి|| అతులితగ్రహతాపదావానలమున

నెవఁడు రిపుకీర్తిలతల దహింపఁ జేసె

నట్టి యాహవదోహాలుఁ డమితభుజప

రాక్రముఁడు శ్రీనివాసభూరమణుఁడొప్పె||

శ్రీరాజా శ్రీనివాసరాజమణిరాజదేవుగాదియనంతరమున వీరి కుమారులును బ్రస్తుతరాజాగారి పితామహులును నగు శ్రీరాజా జగన్నాథరాజమణిరాజదేవుగారు పరిపాలకు లైరి. వీరు విద్యాధికు లును, జిత్రకళావిశారదులును, రాజకార్యధురంధరులును నై యుండిరి. బ్రిటీషుదొరతనమువారియెడ వీరికి వంశపారంపర్యముగ వచ్చుచుండిన నిరుపమాన మగు రాజభక్తియు. సంస్థానపాలనములోఁ గల చాకచక్యమును దొరతనమువారిని జాల సంతృప్తిపఱచెను. అందువలన 1878వ సంవత్సరారంభదినమున శ్రీవిక్టోరియామహారాణిగారి నలువదియొకటవ సాంవత్సరీకోత్సవజ్ఞాపకార్థముగ శ్రీరాజాగారికి— “హిందూరాష్ట్రము లోని మిత్రుఁడు” అను నర్థమిచ్చు—“కంపేనియ్ ఆఫ్ ది ఇండియ్ ఎంపైర్” (Companion of the Indian Empire) అను బిరుద మొసంగిరి.

ఇంతియేగాక వీరి పరిపాలనము నందలి నైపుణ్యమునకు సంతృప్తిని జెంది శ్రీరాజావారు రెండుశతఘ్నుల (ఫిరంగుల) నుంచుకొను నధికారముగల యాజ్ఞాపత్రము * (License) యొక ఫిరంగులనుగూడ నొసంగియుండిరి.

“No. 49.

GOVERNMENT OF INDIA,
HOME DEPARTMENT, PUBLIC,
Simla, the 22nd August 1887.
LICENSE.

With reference to rule 12 of the rules made by the Governor-General

శ్రీరాజాగారికి 1887 వ సంవత్సరమందు ‘రాజా’ అను బిరుదమును దొరతనమువా రొసఁగి యుండిరి. ఆసందర్భమున మదరాసు గవర్నరువా రగు శ్రీ గ్రాంట్ డఫ్ (M. E. Grant Duff) దొరగారు మదరాసునుండి శ్రీ రాజావారికి, “ఇప్పటికి తమ్ము ‘రాజా’ యను బిరుదమున నంకితము చేయఁ గలుగు చున్నాను. ఇట్లొనర్చుట నా కెంతయు సంఘోషదాయకముగ నుండె నని నొక్క వక్కాణించుచున్నాను.

ఘనతపహించిన తమ సంస్థానప్రజాక్షేమముకొఱకును, నిట్టి కౌరవాదులచే దమ రింకను నానంద మొందుటకును జరకాలశీవు లై యుండెదరుగాక” యను నభిప్రాయ మిచ్చునటు లొక * లేఖను వ్రాసి యుండిరి.

ఈ శ్రీరాజా జగన్నాథరాజమణి రాజదేవుగారికిని గవర్నరుగారు గ్రాంట్-డఫ్ (M. E. Grant-Duff) దొరగారికిని గలన్నీ హాధర్మ మతివిశేషము. పి రెల్లప్పుడు నేదో యొక విషయ మై యుత్తరప్రత్యుత్తరములను జరుపుకొనుచునే యుందురు. అందులో నొకదాని

in Council under the Indian Arms Act, 1878, and published in the notification of this department, No. 518, dated the 6th March 1879, the Zamindar of Mandasa in the Ganjam District of the Madras Presidency is hereby licensed to possess two cannon.

By Order of His Excellency,
The Viceroy and Governor-General,
(Signed) A. P. MACDONNELL,
Secretary to the Government of India.”

Madras, January 6th, 1886.

“My Friend,
Now at last I am able to address you as ‘Rajah’ officially and I need hardly say that it gives me very great pleasure to do so.
Long may you live to enjoy honors and to benefit your people on your noble estate.”

Believe me to be,
Your sincere friend,
(signed) M. E. grant-Duff.”

యొక్కయభిప్రాయము నీదిగునఁ బొందుపఱచెదను. * “తమవార్తల నుదెలిసికొనుటకు నాకు నిరంతరమును మిగుల సంతోషకరముగ నుండును. మఱియు నేను యూరోపునం దుండునపుడు సైతము తమ ఊమసమాచారములు దెలియజేయఁబడుచునే యుండు నని విశ్వసించు చున్నాను.

మందసానుండి యొక లేఖతో నిన్నటిదినమున వచ్చి చేరిన యొకచక్కని శిల్పచాతుర్యముగల బుడ్డిని బంపినది తమరే యై యుండు రని తలంచు చున్నాను.

ఇచ్చట నాజీవితమును గుఱించి ప్రకటింపఁ బడిన యొకగ్రంథమును, హిందూదేశమందలి నా దగు జీవితమునకు సంబంధించిన మఱియొక గ్రంథమును దమకుఁ బంపుకొనుట కనుజ్ఞ నిచ్చెదరా?

తమరు నన్నంతదయతోఁ దమప్రాచీనమైన కోటలోని కౌహ్వన మొసరించి యుండుట నా కెంతయు శౌరవదాయక మని తలంచు చున్నాను.

ఇట్లు,

తమ మనఃపూర్వకమైన మిత్రుఁడు,
(సంతకము) యం. ఇ. గ్రాంట్-డఫ్

ఇట్టి యుత్తరములవలన శ్రీరాజాగారియెడ దొరతనమువారి కెట్టిశౌరవాభిప్రాయము లుండినదియు స్పష్టపడఁగలఁ దని యిందు బొందుపఱచితిని.

November 6th 1886,

Guindy.

* “MY DEAR RAJAH.

It is always a great pleasure to me to hear from you and I trust that when I am in Europe I may now and then have tidings of your welfare.

I think it must be you who have sent me a very pretty little carved bottle which came yesterday from Mandasa with a letter.

Will you permit me to offer two books of myself-the one published and relating to my life here-the other privately printed and belonging to my pre-Indian life.

I should feel it a great honour to be thus represented in your ancient castle where you so kindly received me.

I am,

With every good wishes,

Your most sincere friend,

(Signed) M. E. Grant-Duff.”

తత్కాలమున యువరాజుగా నుండిన స్వర్ణీయచక్రవర్తిగారి యాధిపత్యమున లండనులో జరిగిన పరిశ్రామికవస్తుప్రదర్శనసందర్భమున శ్రీరాజాగారు శిల్పచాతుర్యము గలిగి మిక్కిలి సుందరము లైన కొన్ని పెట్టెలను బంపి యుండిరి. అందులకు మఱల శౌరవార్థము గెండు పతకములు (Medals) శ్రీరాజాగారికి బంపఁబడినవి.

గంజాంజిల్లాలోఁ బ్రథమమున నింగ్లీషుపాఠశాలను స్థాపించిన దీ రాజాగారే గనుక వీరియెడఁ బ్రజలకుఁ గల శౌరవాభిప్రాయమున కిదియు నొకకారణ మయ్యెను. శ్రీరాజాగారు విద్యావిషయ మై కనబఱచు చున్న నిరుపమానాభిరుచికి సంతసించిన జి. యస్. ఫోర్బుస్ (G. S. Forbes) దొరగా రభినందించుచు నిట్లు వ్రాసిరి :—

“పాఠశాలాప్రతిష్ఠాపనమువిషయములోఁ దమరు జూపి యున్న యున్నతేదార్యమును దక్కుఁగలజమిందారు లెల్లరు ననుసరించెదరు గాక యని కోరు చున్నాను. తమరు సంతృప్తికర మగుపనుల నొనరించు చుండి రనియు, నందువలనఁ దమసంస్థానములోని సమస్తగ్రామాదులవారు జక్కనిలాభము నొందఁగల రనియుఁ గోరుచున్నాను.”

మన హిందూదేశమునకు ఘనతపహించిన వేల్పురాకుమారుఁడు దయచేసి యున్న సందర్భ ముండు శ్రీరాజాగారు, “దీ ప్రిన్సు ఆఫ్ వేల్పు స్కాలర్ షిప్” (The Prince of Wales Scholarship) అను పేరిట నొకవిద్యార్థి వేతనమును శ్రీవారిశౌరవార్థముగ నీయ నంగీకరించి యుండిరి.

మదరాసుగవర్నరునా రగు యం. యి. గ్రాంట్-డఫ్ (M. E. Grant-Duff) దొరగారు బెజవాడయందు జరిగించి యుండిన యొక బహిరంగోపన్యాసమునందు మందసాధీశ్వరుని, విజయనగర బాబ్బిలి మహారాజాగార్లతోడను బితాపురరాజాగారితోడను జతపఱచి— “ఈ పూర్వోత్తరమండలములందు విజయనగరము మహారాజాగారి వలెనే, మందసాబాబ్బిలిసంస్థానాధీశ్వరులు దమప్రాంతమువారి జ్ఞానాభివృద్ధి కనేకమార్గములఁ గృషిసేయుచున్నారని ప్రశంసించి యుండిరి.

శ్రీరాజాగారు గను శ్రీజగన్నాథరాజమణిరాజదేవుగారికి గల జన హితైకభావమునకును, బ్రిటీషుదొరతనమువారియొడఁ జూపు చుండిన రాజభక్తికిని దార్మాణముగ మదరాసుదొరతనమువారు 1877వ సంవత్సరమునం దొకయోగ్యతాపత్రికను బాపి యుండిరి. అందు— “శ్రీ గవర్నర్ జనరల్ వారి యాజ్ఞానుసారముగ, మహాఘనతవహించిన హిందూ దేశచక్రవర్తినియగు శ్రీవిక్టోరియామహారాణిగారిపేరిట మందస సంస్థానాధీశ్వరులును శ్రీనివాసరాజమణిరాజదేవుగారి కుమారులును నగు శ్రీజగన్నాథరాజమణిరాజదేవుగారు, వారిసంస్థానమునం దుండి పోవు చున్న యొకరస్థా (Road) కు వలయుప్రదేశమును నుచితముగ నెసఁగుటయేకాక ప్రజాక్షేమముకొఱకును, రాజభక్తిప్రదర్శకత్వము కొఱకును బెక్కువిధములఁ బాటుపడు చుండి నందులకు శౌరవార్థముగ నీయోగ్యతాపత్రిక యొసఁగఁబడు చున్న”దని వ్రాయించిరి.

వీరినిగుఱించి ప్రియదర్శికయం దిటులఁగలను.—

ఉ. ఈనరపాలుఁ జొంగ్లధరణీశుల కెంతయు దోడునీడ యె
 పూనె శతఘ్ని కాయుగళమున్ బిరుదంబుగ ‘రాజ’శబ్దమున్
 మానితవైఖికిన్ సకలమండలనాథుల కూర్మిసేస్తమున్
 దీనజనానురాగము సుధీజనవంద్యవిశుద్ధశీలమున్.

శ్రీ జగన్నాథ రాజమణిరాజదేవుగారి మువ్వరుకుమారులలోను జ్యేష్ఠులైన లక్ష్మీనారాయణదేవుగారు గాల్యమునందే స్వర్గస్థులగుటచేసి ద్వితీయులైన వాసుదేవరాజమణిరాజదేవుగారు మందసాసంస్థానాధీశులైరి. వీరు తమ తండ్రిగారియొక్కయుఁ దదితరోపాధ్యాయులయొక్కయు మిక్కిలి జాగ్రత్తతోఁగూడిన పరిశీలనమువలనను శ్రద్ధవలనను సంస్కృతము, బాగాళి, తెలుఁగు, ఇంగ్లీషు, ఉరుదూభాషలయందు బ్రవీణులైరి.

వీరు బ్రిటీషుదొరతనమువారియొడఁ దమకుఁ గల రాజభక్తిని గనపఱచుట కై సమయముకొఱకు వేచియుండి దక్షిణపుటాస్థికాలో బోయరుయుదము జరుగు చుండినసందర్భ మందా ‘రాష్ట్రమునం దవ

కాశముగల ప్రతివారును యుద్ధరంగమునం దుపకరించుటకు గావలసి యుండి రనునభిప్రాయము సూచింపఁబడినప్పుడు శ్రీరాజాగారు తక్షణమే మదరాసుదొరతనమువారికి తమసంస్థానపాలనము నెప్పగించి తాము యుద్ధరంగమునందుఁ బనిసేయు చుండినదినములలోఁ బాలన మొనరించు నట్లుగఁ జేయవలసినయేర్పాటు లన్నియు సత్యంతాతురతతోఁ జేయ మొదలిడిరి; కాని యుద్ధరంగమునం దంతగా నవసరము లేనట్లు తెలిసినవెనుక తా మదినఱకుఁ జేసియుండిన ప్రయత్నము నుండి విరమించుకొని నాటనుండి యుద్ధవిషయిక విజయవార్తలను విను చుండి నపు డెల్ల దమ మందససంస్థానములోని దేవళములం దభిషేకములు, ప్రార్థనలు మున్నగువానిని జరిపించుచు మిగుల నానందమును గనఁబఱచిరి.

మహాఘనతవహించిన శ్రీవిక్టోరియామహారాణిగారి మరణవార్తను వినినమీఁదట శ్రీరాజాగారు తమహృదయపూర్వక మైన సానుభూతిని బలు తెఱఁగులఁ గనపఱచిరి. శ్రీ స్వర్ణీయ మహారాణిగారి జ్ఞాపకార్థముగ నొక యశాష ధాలయమును నెలకొల్పిరి. నీ రదివఱకుఁ బోషించు చుండినదానినేగాక ఘోషాఘనప్రతియందు మఱియొక శయ్యను నెలకొల్పిరి. మఱియు విక్టోరియామహారాణిగారి జ్ఞాపకార్థ మై యేర్పఱచఁబడిన నిధి (Fund) కి పూర్వపురాణిగారును (Dowager-Ranee) ప్రస్తుతరాణిగారును రెండువేలరూప్యము లొసంగిరి. ఈవిషయమునుగుఱించి 1901 అక్టోబరు 3వ తేదీని హెచ్. ఇ. లార్డు ఆంప్టిల్ (H. E. Lord Ampthill) దొరగా రీక్రిందివిధముగల లేఖను బంపియుండిరి.

*“విక్టోరియామహారాణిగారి జ్ఞాపకార్థ మై స్త్రీజనోపయోగమున కయి నెలకొల్పఁబడు చున్న నిధిని బోషించుటలోఁ దమ కుటుంబము

“To
 THE ZAMINDAR OF MANDASA,
 Dear Sir
 I wish, in reply to your letter of the 26th September last, to thank you most sincerely for the generosity with which your family has come forward,

వారు ముందంజ వేయుచు గనబడిన యశాదార్యమునకు సెప్టెంబరు 26వ తేదీగల తమయు త్రరమునకు జవాబుగ బంపబడు చున్న యిం దత్యంతమనఃపూర్వక మైన వందనము లర్పించుటకు గోరు చున్నాను. తమరాణిగారికిని, బెదరాణి (Dowager Ranee) గారికిని నా కృతజ్ఞతను శ్రుతపఱచెదరుగాక."

శ్రీరాజాగారు విద్యార్థుల నసతిగృహముల కై యెక్కువ శ్రద్ధను దీసికొనిరి. బ్రహ్మపురమునందలి విద్యార్థివసతిగృహమున (Hostel) కధికముగ జేర్పబడియున్న భాగ మీరాజాగారి దాతృత్వమే.

మఱియు జెన్నపురమునందు విక్టోరియాచక్రవర్తినిగారి పేర గట్ట బ్రయత్నించిన పురమందిరము (Town-Hall) నకు మూడు వేలరూపాయల విరాళ మొసంగుటయగాక తమ స్నేహకోటియు నిందులకు దోహదపడునటుల బ్రోత్సహ మొనరించిరి.

వీరు బాలురవిద్యాభివృద్ధికొఱ కై యొక బాలికాపాఠశాలను' సంస్కృతపాఠశాలను, బ్రథమతరగతిపాఠశాలను (Primary School) లోవర్ సెకండరీపాఠశాలను బోషించు చుండుటయేగాక పర్లాకిమిడు కాలేజినుండికాని కల్లికోటకాలేజినుండికాని యఫ్. ఏ. తరగతియందు గృతార్థులై విజయనగరములోని కాలేజీయందు బి. ఏ. తరగతిలో బ్రవేశించు నొక విద్యార్థి యొక్క వేతనమును భరించుచుండునట్లేర్పఱచిరి.

1897వ సంవత్సరములో నిండియాదొరతనమువారు శ్రీరాజాగారి కార్యకౌశల్యమునకును డీకాలువిషయములో బ్రత్యేకముగ గనబడిన యభిలాషకును సంతసించి యొక మన్ననపత్రమును * (Certificate) బంపి యుండిరి.

to support the Women's Victoria Memorial Fund. Will you be so good as to express my gratitude to the Dowager Ranee and to your lady the Ranee of Mandasa.

Believe me,
Yours very truly.
(Signed) AMPHILL.

"By command of His Excellency the Viceroy and Governor-General in Council, this certificate is presented in the name of Her Most Gracious

ఈ రాజాగారికుమారులే శ్రీరాజా శ్రీనివాసరాజమఃశిరాజదేవు గారనుపేర బరగు చుండిన ప్రస్తుత మందససంస్థానాధీశ్వరులు. వీరు తమపూర్వికులచే నెలకొల్పబడిన ప్రతిష్ఠాపనముల బోషించు చుండుటయేగాక తమసంస్థానమున 'అనాథాంధకశరణాలయ' మనుపేర దిక్కులేనివారికిని, గ్రుడ్డివారికిని నెక నివాసగృహము నేర్పఱచి యందు శరణాగతులైనవా రాజస్యమును బోషింపబడగలుగునట్లుపాధిని గల్పించి జనుషాంధకప్రకరావనానుపమదీక్షాలోలురై' యున్నారు. మఱియు ననుదినమును బ్రాతఃకాలంబున ద్వారాంతికమునకు వచ్చి శ్రీహరి దర్శనార్థ మై యేతెంచి యుండిన దీనులును నన్నాతురులును నగు నిరుపేదలను స్వయముగ వీక్షించి కుశలప్రశ్నము లడిగి ద్రవ్యవస్త్రదానాదులచే దృష్టిగావించు చుండుట వారి యనుదినవిధాయక కృత్యములలో నెకటిగ భావించి యట్లొనర్చు చున్నారు. శ్రీరాజాగారు ప్రజాక్షేమమును గూర్చుటకే భగవంతుడు తమకిట్టి యుచ్ఛపదవిని గలిగించె ననియు, నట్టి తమవిధాయకమును నెఱవేర్చుకుండినయెడల భగవదాజ్ఞను మీఱినటులే యనియు దలంచి నిరంతరమును బ్రజాహితైకతత్పరులై వర్తించుచుండెదరు. ఇదియే వీరిసుగుణరత్నములకు నాయకమణి. శ్రీరాజాగారు మృగయావినోదపరులు. వేరే టూడుటయందు వీరి కత్యంతసామర్థ్యము గలదు. వీరిప్పటి వఱకు నిరువదిపులులకు బైరగా వేటాడి యుండిరి. వీరిచే సజీవముతో గొనిరాబడిన రెండుపెద్దపులు లిప్పుడు కోటలో బెంపబడు చున్నవి.

ప్రస్తుతము జరుగు చుండిన యెరోపామహాయుద్ధరంగమునకే గి తమ యసమానపరాక్రమమును రాజభక్తిని జూపగోరి దొరతనము వారికి దెలియజేసినవారిలో వీ రొకరు.

శ్రీరాజావారి స్వభాష యుత్కళ(ఓఢ్రము) మైనను సప్తభాషా పరిచయము గలిగి యుండుటయకాక యాంధ్రభాషయం దెక్కు డభి

Majesty Queen Victoria, Empress of India, to Sahib-i-Mehrban-i-Dostan, Sri Vasudeva Rajamani Raja Deo Garu, Zamindar of Mandasa, son of Sri Jagannadha Rajamani Raja Deo, in recognition of his services as a member of the District Board of Ganjam and of the special interest taken by him in vaccination.

లాషగలవా రయి నాచే రచింపబడిన ప్రయదర్శిక యను నొక నవ
లకుఁ గృతిపతులై తమకుం గల యన్యభాషాభిమానమునుగూడఁ
బ్రకటించిరి. శ్రీరాజావారిని గుఱించిన ప్రయదర్శికలోని రెండుమూఁడు
పద్యములతో నీచరిత్ర మింక ముగించెద.

సీ. తమకీర్తి వర్ణింపఁ దగు నందఱనుగాని

యింద టేటి కఁ టన్ను యీసు లేడు

అర్థించుకవికోటి యాశ్రయం బిడుఁ గాని

మావల్లఁగా దను యీమాట లేదు

ఎన్నిసా ర్ల డిగిన నిచ్చు చుంటయకాని

నాస్తియ న్వచన మేనాఁడు లేదు

అనిశంబు దీనా రి నాలించుటయకాని

వేడచెవి బెట్టు లున్నఁడును లేదు

తే. గీ. ఇట్టి సుగుణాలిచే రాజ్య మేలు చుండు

కీర్తిచంద్రుండు మందసక్షితివరుండు

దానరాధేయతుల్యుండు శ్రీనివాస

రాజమణిరాజ దేవధరావిభుండు॥

సీ॥ అనుపమారోగ్యభాగ్యం బనవరతంబు

నొప్ప బ్రహ్మాంతయాయువును గలిగి

యింద్రవైభవమున కెన యైన విభవాతి

శయముచే మీరు రాజ్యంబు గలిగి

దోసపంటవిధానం దోర మై సుగుణాలి

దులలేని పుత్రపౌత్రులును గలిగి

సప్తసంతానాది సత్కృతుల్ కతమున

దశదిశవ్యాప్తసద్యశము గలిగి

తే. గీ॥ పండితౌఘంబు లెడఁ గవిప్రవరు లెడల

మేదురాదరమతి గల్గి మించు మయ్య

దీనమందార మనుచేరు బూనుమయ్య

మందసారాజ రాజసన్మాన్యతేజ॥